

Naar een ecologisch en sociaal veerkrachtig landbouw- en voedselsysteem

Inbreng van Triodos Bank ten behoeve van de landbouwtransitie in Nederland

18 augustus 2022

Triodos Bank streeft naar een landbouw- en voedselsysteem waarin het gebruik en behoud van ecosystemen, een gezonde samenleving en maatschappelijke cohesie met elkaar in evenwicht zijn. De benodigde systeemtransitie is een gedeelde verantwoordelijkheid van vele maatschappelijke actoren, waaronder de overheid en het bedrijfsleven (inclusief de financiële sector) en burgers. Dit is niet eenvoudig en vergt veel van een ieder, niet alleen van de boerinnen en de boeren in ons land. Het lukt alleen als we elkaar helpen, positieve initiatieven steunen en uitbreiden en eerlijk durven te zijn over dat wat niet langer kan.

De stikstofcrisis staat niet op zichzelf

De stikstofcrisis waar we als Nederland ons nu in bevinden is niet een op zichzelf staand probleem of een probleem van boeren alleen. Na jaren waarin efficiëntie, geloof in marktdenken als oplossing voor alle problemen en een te groot vertrouwen in zelfregulering en eigen verantwoordelijkheid de boventoon voerde, zien we nu dat dit wereldbeeld geen antwoorden biedt op de grote ecologische en sociale problemen waar we vandaag de dag mee te maken hebben. Voor decennia is ons maatschappelijk denken en doen sterk beïnvloedt door de overtuiging dat vooral de groei van Bruto Binnenlands Product bijdraagt aan economisch succes en sociale vooruitgang. Echter, meer dan 50 jaar terug waarschuwde de Club van Rome al dat we tegen de grenzen van groei aan zouden lopen en we zien dat vandaag terug. Die planetaire grenzen zijn terechtgekomen op de boerenerven. De negatieve effecten van groei in de vorm van ongelijkheid, vernietiging van ecosystemen waaronder klimaatverandering bepalen nu ons dagelijks nieuws en de politieke agenda. Om deze uitdagingen het hoofd te kunnen bieden zullen we ons moeten laten leiden door een ander kader, dat vervolgens doorwerkt in hoe we onze economie inrichten, hoe we beleidskeuzes maken en hoe we als maatschappij samenleven. Daarom maakt Triodos Bank zich hard voor waarden die bijdragen aan een samenleving en een economie die binnen de planetaire grenzen bewegen en waar er voor iedereen kansen zijn om mee te doen. De verandering in waarden die daarbij hoort, betreft bijvoorbeeld van economische groei naar brede welvaart, van extractief naar regeneratief, van efficiëntie naar weerbaarheid, van aandeelhoudersbelangen naar belang van de maatschappij, van monocultuur naar diversiteit en van uniform naar pluriform.

De culminatie van ecologische crises waar we nu middenin zitten, maken dat we verandering geen dag kunnen uitstellen. We bevinden ons in het beslissende decennium om de verdere opwarming van de aarde en biodiversiteitsverlies tegen te gaan, om genoeg schoon water, schone lucht en een gezonde bodem te waarborgen en duurzaam onze grondstoffen te gebruiken. Zodat we in een leefbaar land kunnen wonen voor huidige en toekomstige generaties. Triodos Bank vraagt dan ook aan de overheid om nu met urgentie de juiste maatregelen te nemen. Wijzig de doelstellingen voor stikstofreductie niet en koppel de maatregelen aan andere ecologische en klimatologische oplossingen. Wees ook daadkrachtig ten opzichte van andere vervuilende sectoren, zodat echt iedereen gaat bijdragen aan oplossingen. Geef daarbij, waar mogelijk, ruimte om de transformatie door te maken van onderdeel van het probleem naar bijdrage aan de oplossing.

Naar een ecologisch en sociaal veerkrachtig voedsel- en landbouwsysteem

Het voedsel- en landbouwsysteem in Nederland zit vast. De manier waarop wij op dit moment voedsel produceren en consumeren beschadigt ecosystemen, sociale gelijkheid en onze gezondheid. Daarom is een ingrijpende verandering nodig in de manier waarop voedsel wordt geproduceerd en geconsumeerd.

Decennialang is de strijd tegen honger leidend geweest. Daarom stellen de huidige landbouwsystemen slechts een enkel doel centraal: zoveel mogelijk voedsel produceren tegen een zo laag mogelijke prijs. Maar de negatieve gevolgen wegen niet langer op tegen dit doel. Moderne voeding- en landbouwsystemen dragen bij aan klimaatverandering, veroorzaken een afname van bodem- en waterkwaliteit en biodiversiteit, dragen bij aan welvaartsziekten en zorgen voor een ongelijke verdeling van welvaart waarbij boeren, hier en in ontwikkelingslanden, vaak het onderspit delven.

Boeren zijn niet de oorzaak van het probleem. Ze zijn de sleutel tot de oplossing en hebben een bepalende rol in de omschakeling naar een duurzaam en veerkrachtig voedselsysteem. Een voedselsysteem waarin gezonde voeding wordt geproduceerd, betaalbaar voor iedereen, in samenwerking met de natuur (en binnen haar grenzen) en waarin boeren voldoende betaald krijgen voor alle diensten die zij leveren. En dat is niet alleen de productie van gezonde voeding. De toekomstbestendige boer zorgt immers tevens voor een gezonde bodem, biodiversiteit, schoon water en ons schitterende Nederlandse landschap.

Volgens Triodos Bank zou de transitie in grote lijnen de volgende uitkomsten zeker moeten stellen:

1) Evenwichtige ecosystemen zijn de basis voor veerkrachtige voedselproductie

Het is essentieel dat landbouw mét in plaats van tegen de natuur werkt. Landbouw moet in staat zijn zowel ecosystemen als mensen te onderhouden. Dit houdt in dat voedsel zoveel mogelijk lokaal moet worden geproduceerd en geconsumeerd. De principes van biologische landbouw zijn hierbij leidend (gezondheid, ecologie, eerlijkheid en zorg). Voor de gangbare landbouw is de transitie naar regeneratieve landbouw een wenkend perspectief dat uitgangspunt moet zijn bij het handelen van de boeren, de afnemers, de financiers, de overheid en consumenten.

2) Een gezonde samenleving op basis van een duurzaam, voedzaam en divers dieet

De uitdaging is niet alleen om genoeg voedsel te produceren, maar vooral om die van voldoende kwaliteit te laten zijn. Daarom moeten we de overgang maken naar duurzame diëten, die een lagere impact op ecosystemen hebben, de juiste voedingsstoffen bevatten en toegankelijk en betaalbaar zijn. Uiteindelijk zal dat moeten leiden tot een overwegend lokaal en plantaardig dieet: 80 procent plantaardige ingrediënten, 20 procent dierlijke producten. Het systeem waar Triodos voor staat telt minder dieren. Daarnaast hebben consumenten recht op betekenisvolle informatie over de voedingswaarde en impact van de voeding die ze kopen.

3) Inclusieve welvaart door transparantie en een eerlijke verdeling van inkomen

Evenwichtige machtsverhoudingen, transparantie en een eerlijke verdeling van inkomsten zijn nodig om alle betrokkenen in de waardeketen te laten verdienen waar zij recht op hebben. Boeren moeten de kans krijgen om te schakelen van intensieve naar regeneratieve landbouw. Machtsconcentraties in de keten moeten worden doorbroken. Bedrijven en supermarkten zullen bij moeten dragen aan eerlijke prijzen in de keten. Daarnaast zullen we fundamenteel anders moeten kijken naar de waarde van grond en door wie de prijs van de grond bepaald wordt.

Lees meer over de visie van Triodos Bank op het voedsel- en landbouwsysteem in het visiedocument [*Towards ecologically and socially resilient food and agriculture systems.*](#)

Samen moeten we het doen

Om deze transitie mogelijk te maken is er verandering nodig op economisch, sociaal-cultureel en institutioneel niveau. Dit is een langjarige transitie. Een overgangperiode zal nodig zijn om op een verantwoorde wijze de transitie te maken naar veerkrachtige en toekomstbestendige voeding- en landbouwsysteem. Een transitie verloopt sneller als er een duidelijkheid einddoel is en als daarop wordt gestuurd. De afgelopen decennia laten ons zien dat pleisters plakken en hopen op technologische oplossingen niet hebben geleid tot een gezonder systeem. Daarbij is de benodigde systeemtransitie een gedeelde verantwoordelijkheid van vele maatschappelijke actoren, waaronder de overheid, het bedrijfsleven (inclusief de financiële sector), en burgers.

Triodos Bank heeft op 6 juli het [Groenboerenplan](#) ondersteund en ziet in dit plan meer dan genoeg aanknopingspunten om verandering teweeg te brengen. Verandering die we elke dag al zien bij de boeren, biologische winkels en andere spelers in de voedselketen die we sinds onze oprichting in 1980 financieren.

De boer

De transitie vindt plaats op het erf van de boer, daar komen vele uitdagingen samen. Decennialang is er op dat erf geleerd dat schaalvergroting en intensivering de route zijn om een gezond bedrijf te voeren. De transitie naar een andere manier van werken brengt veel onzekerheid en dus vergt het moed en doorzettingsvermogen. Zal extensiveren of omschakelen genoeg zijn om het bedrijf voort te kunnen zetten? Ja, dat kan. Er zijn al vele boeren die werken aan biologisch, plantaardige en lokaal geproduceerde voeding. Zij laten elke dag zien dat een alternatief levensvatbaar is, hoewel er ook meer veranderingen nodig zijn. Het delen van kennis en ervaring onderling is zeer waardevol en boeren die verenigen helpen elkaar. Er zijn steeds meer verschillende opties, manieren en vormen om te boeren. Voor innovatieve ondernemers zijn er diverse toekomstpaden voor nieuwe plantaardige productie ten behoeve van bijvoorbeeld de eiwittransitie, voor grondstoffen voor bio-based bouwen of vormen van agrobosbouw. Het is daarom essentieel dat er langdurige onafhankelijke steun is voor boeren die zich verder willen verduurzamen. Zowel op sociaal, economisch en bedrijfstechnisch niveau. Onderdeel hiervan is dat er maatwerk en duidelijkheid komt voor boeren die al extensieve of natuurinclusieve vormen van landbouw bedrijven. Zo zal de stikstofreductie niet alleen moeten gaan over reductie in stikstofderogatie, maar juist ook over stikstof emissies op het boerenerf. Maatwerk en duidelijkheid komt overigens niet alleen vanuit de overheid, maar juist ook van alle andere partijen die samenwerken met de boer, zoals adviseurs, accountants, financiers, toeleveranciers en afnemers.

De burger

De verandering van onze culturele eetgewoonten is een uitermate complex en een weerbarstige transitie. Maar toch zien we steeds meer burgers die hun dieet aanpassen, actief willen bijdragen aan korte ketens en hun geld op een andere manier willen laten werken. Als burgers kunnen we elkaar meer stimuleren en aanmoedigen om bewustere keuzes te maken over voedsel. Een voorwaarde hiervoor is dat er transparantie is over de ecologische voetafdruk van voedsel, over de voedingswaarden en de daadwerkelijke kosten van voedsel.

De keten

Bedrijven in de agrarische keten moeten vanzelfsprekend hun verantwoordelijkheid nemen om voedsel op een verantwoorde en duurzame manier te produceren. En om bij te dragen aan eerlijke prijzen waarin de kosten voor mens, dier en milieu in opgenomen zijn. De markt zal de verduurzaming van de sector niet uit zichzelf oplossen, daarvoor heeft zij grote belangen in het systeem zoals we dat nu kennen. De keten kan echter wel veel meer rapporteren en sturen op de ecologische impact van hun productie, net zoals dit steeds meer gebruikt wordt in de strijd tegen klimaatverandering. Wanneer dit niet toereikend is, zal daar ook vanuit de overheid strenge doelstellingen gezet moeten worden.

De financiële sector

De financiële sector heeft een bijzondere rol in de maatschappij, zij behoort ten dienste te staan van de reële economie en samenleving. Geld brengt verandering teweeg en elke vorm van financiering heeft impact. Daarom moeten financiële instellingen altijd de impact van een financiering beoordelen, naast het risico en rendement. Het uitgangspunt is dat elke financiering een positieve impact heeft op de samenleving. Door hun beleggingscriteria, prijsmodellen, beleggingshorizon en rapportages te vernieuwen kunnen financiële instellingen hun positieve impact verder vergroten. Hun selectiecriteria en investeringsbeslissingen zouden lange termijn- en holistische strategieën moeten aanmoedigen, evenals duurzame innovatie, zowel door volwassen bedrijven als start-ups. Inzichten in klimaat, natuur en biodiversiteit impact en risico's zullen sturend moeten zijn in de keuzes van de financiële sector.

Door zich te committeren aan de UN Principles for Responsible Banking, hebben de 5 grootste Nederlandse banken zichzelf het doel gezet om hun positieve impact te vergroten en negatieve impact te verkleinen, door middel van aan te sluiten bij (inter)nationale akkoorden en beleidsplannen, impact te meten en analyseren, doelen te stellen, stakeholders te betrekken, klanten te helpen, te rapporteren en verantwoording af te leggen. Wij hopen dat dit een verdere verduurzaming van de financiële sector teweegbrengt. Echter, van vrijblijvendheid kan hier geen sprake zijn en zal er ook gestuurd moeten worden op bijvoorbeeld klimaatrisico's van financiële instellingen. De huidige discussie maakt duidelijk dat de financiële sector de negatieve lange termijn effecten van de huidige bedrijfsmodellen heeft onderschat. Dit betekent dat nieuwe financiële risico's, gelijk aan klimaatrisico's, zichtbaar worden op bankbalansen. Dat zou reden genoeg moeten zijn om financieringen te heroverwegen en bij te dragen aan transitie. Wij steunen dan ook dat minister van Financiën Sigrid Kaag gaat pleiten voor uitbreiding van het mandaat van de Europese Bankenautoriteit (EBA), zodat de EBA ook concrete voorstellen kan doen voor bijvoorbeeld een aanpak op concentratielimieten met betrekking tot klimaatrisico's, zoals zij zelf aangeeft in haar [Kamerbrief Beleidsagenda voor duurzame financiering](#).

Bij Triodos Bank kijken we altijd naar de impact, de risico's en het rendement van een financiering. Daarbij laat Triodos Bank, als waardegedreven bank, zich leiden door de biologische principes (gezondheid, ecologie, eerlijkheid en zorg), waarbij de gezondheid van de bodem vooropstaat. Dit betekent dat wij met name biologisch en biodynamische boeren financieren en kijken we continu/doorlopend naar manieren om andere bedrijfsmodellen en nieuwe vormen van regeneratief boeren te financieren. Dit doen we door de verschillende kwaliteiten van geld (leningen, investeringen, katalytisch geld en donaties) in te zetten voor brede systeemverandering. Ook biedt Triodos Bank een [omschakelkrediet](#) voor boeren die de overstap willen maken naar biologische landbouw. Met dit omschakelkrediet kan de boer de overgangperiode van gemiddeld twee jaar financieel overbruggen. Via Triodos Groenfonds, dus met het geld van vele particuliere beleggers, gebruiken we de fiscale prikkel van de groenregeling om boeren te financieren. Naast de financiering van bijvoorbeeld omschakeling, ondersteunen we boeren ook door het delen van kennis en ervaring over omschakelen. Zowel vanuit de ervaring van Triodos Bank zelf, maar ook door ondernemers aan elkaar te koppelen en samenwerking te stimuleren.

De overheid

Daadkrachtig en richtinggevend overheidsbeleid is een aanjager voor de transitie. Het oplossen van de problemen rondom voeding- en landbouwsystemen kan niet alleen worden overgelaten aan zelfregulering door de sector. Goede spelregels en effectief toezicht op de naleving zijn onmisbaar. Triodos Bank stelt voor dat de Nederlandse overheid in ieder geval de volgende acties onderneemt:

- **Creëer realistische grondprijzen**
Een groot obstakel voor boeren om natuurvriendelijker te boeren is de grondprijs. Door de hoge grondprijzen kunnen boeren vaak niet anders dan een maximale opbrengst realiseren. Een initiatief als [Aardpeer](#) doorbreekt deze cirkel door landbouwgrond te kopen en tegen een realistische pachtprijs aan boeren langjarig uit te geven. De overheid doet er goed aan dergelijke initiatieven te ondersteunen, belemmeringen weg te nemen en te kijken naar bredere publiek-private coalities om grond duurzaam te beheren, bijvoorbeeld met pensioenfondsen of grootgrondbezitters. Wanneer de overheid overgaat tot het opkopen van landbouwbedrijven, dan moet zij erover nadenken onder welke voorwaarden deze weer beschikbaar worden gesteld. Het uitgangspunt daarbij zou moeten zijn dat de grond beschikbaar is voor vormen van landschapsbeheer of extensieve landbouwvormen waarbij de kwaliteit van de grond, het dierenwelzijn en de belangen van toekomstige generaties voorop staan.
- **Gebruik subsidies en beprijzing om markt te sturen**
De toekenning van subsidies zal gericht moeten zijn op de kwaliteit van het voedsel en de impact op de omgeving. Zij zullen ingezet dienen te worden op basis van de ecodiensten die boeren leveren en niet meer op basis de grootte van het erf. De invulling

van het Nationaal Strategisch Plan, de vertaling van het nieuwe Europese Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB), dient hieraan bij te dragen. Ook kan een deel van het opkoopfonds omgezet worden in een transitiefonds om zo boeren financieel voor meerdere jaren te steunen in de transitie. Daarnaast zal de overheid ook moeten sturen door middel van beprijzing, zodat de werkelijke kosten van productie ook worden meegerekend in de prijs. [Zo steunt Triodos Bank de oproep](#) voor eerlijke voedselprijzen door middel van een belasting op vlees en zuivel om zo belasting op groente, fruit en veganistische opties te verlagen en boeren te kunnen compenseren voor hun inspanningen om te verduurzamen. Een verhoogde belasting op de productie van schadelijke input in bijvoorbeeld de vorm van een CO2-prijs of verhoging van de btw op kunstmest, pesticiden of geïmporteerd veevoer, kan ook bijdragen aan een verdere afname van deze stoffen.

- **Vergroot de afzetmogelijkheden**

Voor het slagen van een voedselsysteem dat gericht is op een biologisch, plantaardig en lokaal dieet, is er een grotere afzetmarkt nodig. De overheid kan consumenten helpen bij het maken van de juiste keuze door duidelijke regelgeving voor transparantie en door verlaging van de btw op producten die biologisch en lokaal worden geproduceerd. Ook is het wenselijk om het aantal afzetmogelijkheden te vergroten, bijvoorbeeld door rechtstreekse afzet aan de consument te vergemakkelijken met passende regelgeving op het gebied van voedselveiligheid en ruimtelijke ordening. Toekomstgerichte bestemmingsplannen die geschikt zijn voor multifunctionele landbouwbedrijven zijn hiervoor noodzakelijk, om zo ondernemerschap op het erf en korte ketens mogelijk te maken. De overheid kan het goede voorbeeld geven door een duurzaam inkoopbeleid voor overheidsinstellingen in te stellen.

- **Sluit aan op Europees niveau**

Met de Europese plannen vanuit de Green Deal, de Farm to Fork-strategie en de Europese Biodiversiteitsstrategie, heeft de Nederlandse overheid genoeg input om stappen te zetten. De sturing op afname van gebruik van pesticiden en kunstmest en toename van biologische landbouw zal Nederland in samenwerking met de Europese Unie op kunnen pakken.

- **Laat financiële wetgeving bijdragen**

Ook in de financiële wetgeving zijn er mogelijkheden om bij te dragen aan verdere verduurzaming van de landbouwsector. Triodos Bank draagt bij aan het debat over landbouwfinanciering en pleit voor een [onderscheid in de bankenregels](#) tussen boeren die rekening houden met de lange-termijn impact van hun activiteiten en zij die dat niet doen. Ook in de Europese wetgeving voor duurzame financiering liggen veel kansen om verduurzaming van de financiële sector te stimuleren. De groene taxonomie moet duidelijkheid scheppen over wat een duurzame investering is en wat niet. Triodos Bank heeft bij de totstandkoming van de criteria voor klimaatmitigatie gezien dat de politieke belangen uiteindelijk de doorslag geven. Dit resulteert in een taxonomie die afbreuk doet aan de duurzame intenties en ruimte biedt voor greenwashing. Triodos Bank roept de overheid met klem op om zich in te zetten voor een taxonomie die gebaseerd is op wetenschappelijke inzichten en niet op politieke belangen. Dit is zeker van belang voor de landbouw wanneer de criteria gericht op bescherming en herstel van biodiversiteit en ecosystemen gepubliceerd worden.

Nu is het moment om een transformatie van het voedsel- en landbouwsysteem te verwezenlijken. Dit is in het belang van de boeren, van het Nederlands landschap en bovenal van het welzijn van de samenleving. Hierbij kunnen we er niet vanuit gaan dat we het stikstofprobleem kunnen bestrijden met reductionistische, technologische oplossingen gebaseerd op verwachtingen. Deze grootschalige verandering lukt alleen als gevestigde belangen over hun schaduw heen springen, boeren een realistisch perspectief wordt gegeven en de overheid regie neemt. Triodos Bank wil graag vanuit haar 40 jaar ervaring bijdragen aan deze transitie.